

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

وزارت علوم، تحقیقات و فن آوری
دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم
دانشکده علوم قرآنی تهران

پروژه تحقیقاتی کارشناسی ارشد
رشته علوم قرآنی
موضوع:

ترجمه بخش هایی از دائره المعارف قرآن لیدن درباره
تكوين قرآن کریم همراه با نقد و تحليل آن

استاد راهنما:
دکتر حسن ستایش
استاد مشاور:
دکتر محمود واعظی

نگارنده:
علی خدابخشی

آذر ماه 1390

صورت جلسه دفاع پایان نامه کارشناسی ارشد.

منکم

"یرفع الله الدين آمنوا و اتين أوترا انهم درجات" (سوره نوره ۱۷)

با استعانت از الطاف الهی و در سایه عنایات ائمه اطهار (علیهم السلام)، جلسه دفاع از پایان نامه حکیم آقای علی خدایعفی با عنوان بررسی بخش های از زیور و المصاب قرآن در تاریخ ۹۰/۹/۲۶ در دانشکده علوم و فنون قرآن تهران برگزار گردید. همراه با نطق در برسی آن ...
... جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد در تاریخ ۹۰/۹/۲۶ در دانشکده علوم و فنون قرآن تهران برگزار گردید.
هیات محترم داوران، ضمن استماع به خطابه دفاعیه و توضیحات دانشجوی و اساتید محترم راهنما و مشاور و ملاحظه برخی پیش نویس ها و فیش های تحقیقاتی، پس از بررسی و مشورت، این پایان نامه را با درجه عالی ۱ بسیار خوب ۲، خوب ۳، قابل قبول ۴ و با نمره (به عدد) ۱۷، (به حروف) حفظه پذیرفتند.

مشخصات و امضای هیئت محترم داوران

سمت	نام و نام خانوادگی	امضا	سمت	نام و نام خانوادگی	امضا
۱. استاد راهنما	آقای دکتر سیایش		۴. استاد داور ۲	خانم دکتر اخوان	
۲. استاد مشاور	آقای دکتر واعظی		۵. نماینده دانشکده	پوش افشینی اسین	
۳. استاد داور ۱	آقای دکتر کریمی		ملاحظات:	نوع بااملا ۱۷ لحاظ گردید.	

تایید معاونت آموزشی و تحصیلات تکمیلی:

شماره ثبت: ۱۰۴۱۲
تاریخ: ۹۰/۹/۲۶
اقدام کننده:

تقدیر و تشکر

از خداوند تبارک و تعالی برای آقای دکتر ستایش و آقای دکتر واعظی که مرا از راهنمایی‌ها و الطاف بزرگوارانه‌شان بهره‌مند نموده‌اند، خیر دنیا و آخرت را طلب می‌نمایم و از همه اساتید اینجانب در دانشکده علوم قرآنی تقدیر و تشکر خالصانه دارم.

چکیده

دائرةالمعارف قرآن لیدن مهم‌ترین اثر ادبی معاصر غربی در معرفی قرآن کریم می‌باشد که دارای حدود هزار مدخل در پنج جلد می‌باشد. صدها نویسنده مسلمان و غیر مسلمان در خلق این اثر مشارکت کرده‌اند. در این پایان نامه، پنج مدخل مرتبط با یکدیگر انتخاب، ترجمه و نقد مختصری از آنها ارائه شده است. این مداخل عبارتند از:

- 1- مصاحف نوشته فردریک لیمویس
- 2- جمع قرآن نوشته جان بورتون
- 3- تاریخ قرآن نوشته گرهارد بورینگ
- 4- خلق قرآن نوشته ریچارد سی مارتین
- 5- رسم الخط قرآن نوشته سولانگ اوری

این پنج مدخل به دلیل ارتباطشان در نحوه تکوین قرآن کریم برای ترجمه و نقد انتخاب شده‌اند. بررسی این پنج مدخل که همگی توسط پژوهشگران غربی نوشته شده، ما را با دیدگاه دیگران درباره اسلام و قرآن و حتی اندیشه‌های خودمان آشنا می‌کند. در این مداخل، تلاش‌های منظم و روش‌مند پژوهشگران غربی به وضوح مشاهده می‌شود مثلاً در مدخل تاریخ قرآن در بحث تاریخ گذاری وقایع قرآنی نویسنده به زیبایی مواردی از وقایع قرآنی مثل سیر تکوینی نماز، سیر اسماء الهی و نیز حروف مقطعه و نیز ماجراهای حضرت ابراهیم (ع) و مکتب وی را در قرآن مورد بررسی قرار داده و با تعیین تاریخ تقریبی آیات سعی کرده است آن تاریخ‌ها را به صورت پازل مانند در کنار هم قرار داده و آنگاه تاریخ‌های مبهم وقایع قرآنی را روشن کند. در مدخل رسم الخط قرآن نیز شاهد بیان سیر تاریخی تکمیل رسم الخط قرآن در قرون اولیه اسلامی هستیم. این روش‌های ارزنده می‌تواند راهگشای ما در پژوهش‌هایمان باشد.

البته نواقص و قضاوت‌های نادرست و تعارضات زیادی نیز در این نوشته‌ها مشاهده می‌شود.

بی توجهی به نظرات ائمه اطهار (ع) و علمای شیعه، کاربرد احادیث ضعیف و اخبار واحد که وقوع تحریف در قرآن کریم را به خواننده القا می‌کند از اشکالات این نوشته‌هاست. تعارض بین جملات و قضاوت‌ها نیز ایراد دیگری است که در مداخل مصاحف، جمع قرآن و تاریخ قرآن فراوان مشاهده می‌شود. مثلاً در یک جا کلمات قرآن را عین کلمات خداوند معرفی می‌کند ولی در جای دیگر وجود و یا حذف برخی کلمات قرآن را به پیامبر (ص) و یا صحابه نسبت می‌دهد.

کلیدواژه‌ها: قرآن، مصاحف، جمع، تاریخ، خلق، رسم الخط، لیدن، تکوین قرآن

فهرست مطالب

فصل اول

کلیات تحقیق

- 1-1 مقدمه / معرفی دایره‌المعارف قرآنی لیدن 1
- 2-1 بیان مسأله، ضرورت و اهمیت تحقیق 2
- 3-1 سوالات تحقیق 2
- 4-1 فرضیه‌ها 3
- 5-1 پیشینه موضوع 3
- 6-1 نقاط قوت دایره‌المعارف قرآن لیدن از دیدگاه منتقدان 4
- 7-1 نقاط ضعف دایره‌المعارف قرآن لیدن از دیدگاه منتقدان 4
- 8-1 جنبه های نوآوری 5

فصل دوم

ترجمهٔ مداخل

ترجمه مدخل مصاحف

- 1-2 مصاحف 6

ترجمه مدخل جمع قرآن

- 1-2-2 جمع قرآن 12

12-2-2 احکام شرعی و مصحف عثمانی..... 12

14-2-2 مصاحف صحابه..... 14

17-2-2 جمع مصحف..... 17

19-2-2 مصحف عثمانی..... 19

20-2-2 اسناد مصحف..... 20

23-2-2 گستردگی مصاحف صحابه..... 23

25-2-2 بازنگری نهایی متن..... 25

ترجمه مدخل تاریخ قرآن

28-3-2 1- تاریخ قرآن..... 28

31-3-2 2- مفهوم زمان در قرآن..... 31

32-3-2 3- مفهوم تاریخ در قرآن..... 32

33-3-2 4- اشارات قرآنی به وقایع معاصر با زندگی محمد(ص)..... 33

35-3-2 5- روش‌های اسلامی نخستین برای تعیین ترتیب دریافت وحی توسط محمد(ص)..... 35

37-3-2 6- تحلیل‌های تاریخی - انتقادی غربیان در مورد قرآن..... 37

44-3-2 7- تجلیات موضوعی تاریخ قرآن..... 44

51-3-2 8- تدوین قرآن..... 51

ترجمه مدخل خلق قرآن

57.....2-4-1 خلق قرآن.....

57.....2-4-2 معرفی مساله.....

58.....2-4-3 قبل از تفتیش عقاید (محنه).....

60.....2-4-4 تفتیش عقاید و دیدگاه معتزله.....

60.....2-4-5 پس از تفتیش عقاید.....

63.....2-4-6 نتیجه.....

ترجمه مدخل رسم الخط قرآن

642-5 رسم الخط قرآن.....

فصل سوم

نقد مداخل

نقد مدخل مصاحف

77.....3-1-1 تعریف مصحف/مصاحف.....

77.....3-1-2 یک اشتباه فاحش.....

77.....3-1-3 مصحف امام علی (ع).....

78.....3-1-4 نظرات مستشرقین مغرض و منصف.....

80.....3-1-5 دیدگاه امام علی (ع) و علمای شیعه در مورد نزاهت قرآن از تحریف.....

3-1-6 تعارض در نوشته های مدخل 81

3-1-7 نتیجه گیری 82

نقد مدخل جمع قرآن

3-2-1 بیوگرافی نویسنده مدخل 83

3-2-2 تعریف جمع 83

3-2-3 تعریف سنت از دیدگاه اهل تسنن 83

3-2-4 نسخ التلاوه و دیدگاه شیعه 84

3-2-5 رجم از دیدگاه امام علی (ع) 84

3-2-6 اختلاف در مصاحف صحابه 85

3-2-7 امام علی (ع)، اولین جمع کننده قرآن پس از رحلت پیامبر (ص) 86

3-2-8 کاربرد مترادفات در واژه های قرآنی صدر اسلام 86

3-2-9 مرور هر ساله وحی بین جبرئیل و پیامبر (ص) 88

3-2-10 تعریف نسخ از دیدگاه شیعه 88

3-2-11 اختلاف قرائات پس از توحید مصاحف 89

3-2-12 نتیجه گیری 89

نقد مدخل تاریخ قرآن

3-3-1 بیوگرافی نویسنده مدخل 91

- 91.....2-3-3 قرآن و عهدین
- 92.....3-3-3 قرآن کامل ترین و شکل نهایی وحی
- 93.....4-3-3 نقاط مشترک فراوان در قصص انبیاء(ع)
- 94.....5-3-3 ادعای تحریف قرآن توسط ریچارد بل
- 95.....6-3-3 "شب قدر" و بی توجهی به دیدگاه و روایات شیعی
- 96.....7-3-3 حروف مقطعه
- 97.....8-3-3 تکوین تدریجی نماز، اسماء الهی و حضرت ابراهیم(ع) در قرآن
- 97.....9-3-3 دلیل عدم ذکر تاریخ دقیق و جزئیات وقایع در قرآن
- 99.....10-3-3 نتیجه گیری

نقد مدخل خلق قرآن

- 100.....1-4-3 بیوگرافی نویسنده مدخل
- 101.....2-4-3 حدود یا قدم قرآن
- 101.....3-4-3 شروع بحث های کلامی اشاعره و معتزله
- 102.....4-4-3 جبر و اختیار
- 102.....5-4-3 عدل الهی
- 102.....6-4-3 اشتباه عامیانه
- 103.....7-4-3 یک حکایت جالب

- 103..... 8-4-3 منشأ تفکر وهابیت
- 104..... 9-4-3 مکتب عقلی شیعی
- 104..... 10-4-3 امر بین الامرین
- 104..... 11-4-3 دیدگاه‌های فقهی شیعه
- 105..... 12-4-3 ادله اربعه شیعه
- 105..... 13-4-3 نتیجه گیری

نقد مدخل رسم الخط قرآن

- 107..... 1-5-3 نقش قرآن در تکامل رسم الخط عربی
- 107..... 2-5-3 اشتباه نویسنده (انتساب حدیث امام صادق (ع) به علماء اسلام)
- 108..... 3-5-3 مخالفت متحجران با اصلاح رسم الخط قرآن
- 109..... 4-5-3 علامت گذاری و اعراب و اعجام قرآن
- 110..... 5-5-3 علائم زینتی
- 110..... 6-5-3 انواع رسم الخط قرآنی فعلی در بلاد اسلامی
- 111..... 7-5-3 رسم الخط قیاسی و اصطلاحی
- 112..... 8-5-3 نتیجه گیری

فصل چهارم

- 112..... 1-1-4 نتیجه گیری

ضمائم

اصل متن انگلیسی مدخل مصاحف

اصل متن انگلیسی مدخل جمع قرآن

اصل متن انگلیسی مدخل تاریخ قرآن

اصل متن انگلیسی مدخل خلق قرآن

اصل متن انگلیسی مدخل رسم الخط قرآن

114..... فرهنگ اصطلاحات انگلیسی به فارسی

128..... فرهنگ اصطلاحات فارسی به انگلیسی

142 فهرست منابع و مأخذ

146..... صفحه عنوان انگلیسی پایان نامه

147..... چکیده عربی

148..... چکیده انگلیسی

فصل اول

کلیات تحقیق

- مقدمه / معرفی دایره المعارف قرآنی لیدن
- بیان مسأله، ضرورت و اهمیت تحقیق
- سوالات تحقیق
- فرضیه ها
- پیشینه موضوع
- نقاط قوت دایره المعارف قرآن لیدن از دیدگاه منتقدان
- نقاط ضعف دایره المعارف قرآن لیدن از دیدگاه منتقدان
- جنبه های نوآوری

1-2 مقدمه / معرفی دائره‌المعارف قرآن لیدن

قرآن نخستین متن مذهبی یک ششم جمعیت جهان (مسلمانان) است. مسلمانان با اعتقاد به اینکه قرآن عین کلام خداوند است، قرن‌ها آن را مورد مطالعه قرار داده و تفاسیر و مطالب زیادی پیرامون آن نگاشته‌اند که کتابخانه‌های بزرگ و کاملی از مطالعات قرآنی را پدید آورده است.

دائره‌المعارف قرآن برل (لیدن) بر اساس همین میراث غنی پژوهشی، مقالاتی را به ترتیب الفبایی از واژه‌ها، مفاهیم، شخصیت‌ها، مکانها، اسامی، تاریخ و تفاسیر قرآنی به همراه توضیحاتی از پژوهش‌های آکادمیک قرآنی در ابتدای قرن بیست‌ویکم گرد هم آورده است. در خلق این اثر، صدها پژوهشگر مسلمان و غیر مسلمان مشارکت کرده‌اند. این دائره‌المعارف با حدود یک هزار مدخل در پنج جلد، نخستین اثر قرآنی جامع و مرجع چند جلدی به یک زبان غربی است.

این دائره‌المعارف، ترتیب الفبایی مداخل را بر اساس واژگان انگلیسی تنظیم کرده است. این ویژگی باعث شده است تا این اثر هم برای پژوهشگران مسلمان و عرب و هم برای پژوهشگران کتب مقدس، تاریخ قرون وسطی، ادبیات تطبیقی و علوم اجتماعی قابل استفاده باشد و خوانندگان مسلمان و غیرمسلمان بتوانند از مطالب این دائره‌المعارف و ساختار موثر ارائه مطالب آن بهره‌مند شوند.

در این پایان‌نامه پنج مدخل مرتبط با یکدیگر (مصاحف، جمع قرآن، تاریخ قرآن، خلق قرآن، رسم الخط قرآن) ترجمه و نقد می‌شوند. دلیل این انتخاب اولاً ارتباط این مداخل در تکوین قرآن کریم می‌باشد و دلیل دیگر ارتباط این مداخل با رشته علوم قرآنی می‌باشد که رشته تحصیلی اینجانب است.

قطعاً آثار غربی از این دست که نویسندگان آن غالباً غیرمسلمان هستند، و حتی بعضاً یهودی بوده و معاند با اسلام هستند دارای اشکالات و نارسایی‌های فراوان است که باید مورد نقد قرار گیرد.

از آنجایی که اغلب مسلمانان و حتی پژوهشگران مسلمان در درک متون انگلیسی ضعف دارند این پایان‌نامه بر آن است تا با حفظ امانت‌داری، ترجمه‌ای روان و سلیس از مداخل فوق ارائه دهد، به گونه‌ای که هم برای پژوهشگران علوم قرآنی و هم برای افراد عادی قابل استفاده باشد. در ثانی، با نقد منصفانه مطالب به شفاف‌سازی نکات مثبت و منفی موجود در آن پردازد.

1-3 بیان مسأله، ضرورت و اهمیت تحقیق

غرب و به عبارتی غیرمسلمانان، قرن‌هاست که به شناخت اسلام و مسلمانان بالاخص به شناخت قرآن کریم که سرچشمه اندیشه‌ها و باورهای مسلمانان است، روی آورده‌اند. انگیزه‌های آنان در این امر متفاوت بوده است. بی شک انگیزه سیاستمداران و جنگاوران در عرصه‌های فرهنگی و نظامی غرب در این تلاش، کشف حقیقت و جستجوی هدایت نبوده است بلکه می‌خواسته‌اند ابتدا با طرح شبهات و ایراد خدشه بر اعتقادات مسلمانان، آنان را از فرهنگ غنی اسلامی تهی ساخته و آنان را مغلوب و مجذوب فرهنگ و اندیشه‌های مادی و دنیوی خودشان کنند و از سوی دیگر با سست کردن این باورهای فکری و اخلاقی، قدرت سیاسی و نظامی آنان را تضعیف کرده و بر آنان تسلط پیدا کنند و به غارت منابع و ثروت‌هایشان پردازند. البته در این میان نباید از روحیه پژوهشگری و علمی بسیاری از اندیشمندان منصف غربی غافل شد که بدون سوء نیت سالیان متمادی با استفاده از روش‌های علمی نوین در جهت شناخت قرآن و اسلام و شناساندن آن به دنیا متحمل زحمات بسیار شده‌اند. در این میان وظیفه ماست تا با بررسی اندیشمندانه آثار مستشرقین به تفکیک این نظریات پرداخته و از مطالب درست و محققانه آنان سود جوئیم و به شبهات و مطالب نادرست آنان پاسخ منطقی بدهیم.

امروزه با توجه به وسعت و سهولت ارتباطات، نمی‌توان از نشر اندیشه‌ها و نظرات جلوگیری کرد بلکه باید اندیشه‌ها را با اندیشه پاسخ داد و این کار جز با شناخت دقیق اندیشه‌ها و تحلیل‌های مخالفان امکان پذیر نیست.

این تحقیق بر آن است تا ضمن ترجمه مدخل‌هایی از دائره‌المعارف قرآن لیدن که یکی از مهمترین و جدیدترین منابع غربی در خصوص قرآن کریم است، به معرفی و نقد و بررسی آن پردازد.

1-4 سوالات تحقیق

- الف) آیا دائره‌المعارف قرآن لیدن در بیان مطالب، انصاف و بی طرفی را رعایت کرده است؟
- ب) آیا به آراء و مبانی قرآنی شیعه توجه شده است؟
- ج) آیا مطالب و موضوعات به طور جامع ارائه شده است؟
- د) آیا لغزش‌ها و تحریفاتی در این مقالات مشاهده می‌شود؟

ه) آیا تحقیق موشکافانه (که در مقدمه‌ی دائره‌المعارف آمده است) در این مقالات مشهود است؟

1-5 فرضیه‌ها

- الف - در بیان مطالب، انصاف و بی طرفی رعایت نشده است.
- ب - مستشرقین غربی به منابع قرآنی شیعه کمتر توجه می‌کنند.
- ج - خاورشناسان مطالب و موضوعات قرآنی را معمولاً به طور ناقص ارائه می‌دهند.
- د - در مقالات شرق شناسان در زمینه مفاهیم قرآنی، اشتباهات و لغزش‌هایی دیده می‌شود. ولی تحریف مستقیم مشاهده نمی‌شود بلکه تحریف غیرمستقیم به صورت استفاده از احادیث ضعیف و یا نقل از کتب مشکوک صورت می‌گیرد.
- ه - در بسیاری از موارد، تحقیق موشکافانه در نگارش مقالات به چشم می‌خورد.

1-6 پیشینه موضوع

ترجمه مداخل و مقالات دائره‌المعارف قرآن لیدن به صورت پراکنده در جاهای مختلف انجام شده

نقدها و بررسی‌هایی در مورد آنها صورت گرفته است. در ذیل به نمونه‌هایی از آنها اشاره می‌شود:

- امیرخانی، غلامرضا. "دائرة المعارف قرآن Encyclopaedia of the Quran". مقالات و بررسی‌ها. تابستان 1381ش. شماره 71؛
- حقانی، سکینه؛ اسکندرلو، محمدجواد. "بررسی مسأله تحریف قرآن در دائره‌المعارف قرآن لیدن". قرآن پژوهی خاورشناسان. شماره 4؛
- رضایی اصفهانی، محمدعلی. "مقایسه و نقد دائره‌المعارف‌های قرآنی معاصر". پژوهش و حوزه. پاییز و زمستان 1383ش. شماره 19 و 20؛
- رضایی اصفهانی، محمدعلی. "بررسی دائره‌المعارف قرآن لیدن". قرآن پژوهی خاورشناسان. پاییز و زمستان 1385ش. شماره 1؛
- زمانی، محمدحسن. "نقدی بر دائره‌المعارف قرآن لیدن". پژوهش‌های فلسفی - کلامی. پاییز و زمستان 1382ش. شماره 17 و 18؛
- عبدالله زاده زارع، اعظم. "ترجمه و نقد و بررسی مداخل قرائات قرآن و تلاوت قرآن از دائره‌المعارف قرآن". بهمن 1388ش؛

- مرادخانی، احمد. "نقد و بررسی مقاله جهاد از دائره‌المعارف قرآن لیدن". ترجمه‌ی حسین پوران. دو فصلنامه تخصصی قرآن‌پژوهی خاورشناسان. سال نهم. شماره‌ی هشتم. بهار و تابستان 1389ش؛

- مک اولیف، جین دامن. "معرفی و نقد دائره‌المعارف قرآن لیدن". ترجمه محمد جواد اسکندرلو. مجله قیسات؛

- موسوی مقدم، سیدمحمد. "ترجمه و نقد و بررسی مدخل تفسیر از دائره‌المعارف قرآن لیدن". پایان نامه کارشناسی ارشد علوم قرآن و حدیث دانشگاه قم به راهنمایی محمدجواد نجفی. 1386ش؛

- مودب، سیدرضا. نقد "دائرة المعارف قرآن لیدن بر اساس آراء و مبانی شیعه". شیعه شناسی. پاییز 1383ش. شماره 23؛

- نصیری، علی. "نقد و بررسی مقاله‌ی "قرآن و حدیث" دائره‌المعارف قرآن لیدن". ترجمه سیدحسین علوی. فصلنامه قرآن و مستشرقان. شماره‌ی سوم؛

1-7 نقاط قوت دائره‌المعارف لیدن از دیدگاه منتقدان:

- رعایت انصاف و عدم تعصب در بسیاری از مقالات مثل مدخل فاطمه (س) نوشته خانم مک اولیف (سرپرستار این دائره‌المعارف)

- انتخاب مولفان مداخل بر اساس زمینه تخصصی و پژوهشی‌شان (که در آن زمینه دارای تألیف و صاحب نظر هستند)

- حضور پژوهشگران مسلمان در این اثر

- دفاع از ساحت قرآن کریم در برخی مقالات در برابر ایرادات مخالفین، و حال آنکه نباید از یک مسیحی و یا یهودی، انتظار دفاع از قرآن را داشته باشیم.

1-8 نقاط ضعف دائره‌المعارف لیدن از دیدگاه منتقدان:

بی دقتی در نقل قول‌ها و لحن نامناسب گزارشات، غرض‌ورزی در بیان مطالب، بزرگنمایی نقاط ضعف کتب شیعه و سنی، نسبت دادن تحریف قرآن به منابع حدیثی شیعه و سنی، تقلید بدون تحقیق برخی از نویسندگان از مستشرقان قبلی، تناقض درونی (مثل تأیید تحریف در یک مقاله و رد آن در یک مقاله دیگر)، نقل اسرائیلیات و نسبت دادن آن به قرآن، عدم تناسب حجم مداخل‌ها با اهمیت آنها، وجود برخی مداخل‌های غیرقرآنی (مثل کنترل جمعیت، ادبیات آفریقا، اتیوپی و بهاییان)، کم توجهی به آراء و مبانی قرآنی و کتب معتبر شیعه، عدم تفکیک احادیث ضعیف و صحیح، نسبت

دادن مطالب نادرست به پیامبران الهی (مثل بت پرست خواندن اجداد پیامبران) ، استفاده نکردن از متخصصین برجسته‌تر در بسیاری از موارد (به عنوان مثال آقایان محمدعلی امیرمعزی و محسن ذاکری از ایران نام‌های ناآشنایی در عرصه پژوهش قرآنی هستند. در حالی که افرادی نظیر آیت‌اله معرفت و مکارم شیرازی و ده‌ها قرآن پژوه برجسته دیگر نادیده گرفته شده‌اند) ، تسری اعتقاد گروهی اندک از شیعه درباره تحریف قرآن به کل شیعیان، توجه زیاد و نقل قول از منابع غربی که خودشان جامعیت ندارند و...

1-9 جنبه‌های نوآوری

ترجمه‌ها و نقدهای موجود از دائره‌المعارف قرآن لیدن هر کدام بنابر علاقه و یا تخصص مترجم، از مداخل گوناگون بوده است؛ مثل بحث تحریف، قرائات، پژوهش‌های فلسفی و کلامی و ... در این تحقیق پنج موضوع مرتبط با یکدیگر پیوند داده شده و تحت عنوان "تکوین قرآن کریم" ارائه می‌شود که مسبوق به سابقه نیست. البته ممکن است یک اثر توسط چند مترجم مختلف ترجمه و نقد شود و هر کدام ویژگی‌های خاص خودش را داشته باشد؛ لذا کار ترجمه و نقد هرگز تکراری نیست و تازگی خود را خواهد داشت.

فصل دوم

ترجمهٔ مداخل

- مصاحف
- جمع قرآن
- تاریخ قرآن
- خلق قرآن
- رسم الخط قرآن

1-2 مصاحف

مصاحف، جمع مصحف، به معنی «نسخه‌ای از متن کامل قرآن» است آنگونه که در صدر اسلام موجود بوده است (ن. ک. مصحف، جان بورتون). این مصاحف قدیمی که وجودشان هم مسلم و هم مفروض است در مطالعه تاریخ متن قرآن اهمیت دارند. این نسخه‌های اولیه به دو دسته اصلی تقسیم میشوند. نسخه‌های ماقبل عثمانی و نسخه‌های عثمانی (ن. ک. جمع قرآن؛ عثمان). تا کنون هیچ مصحف قبل از دوره عثمانی یافت و مشخص نشده است اگرچه احتمالاً برخی اوراق پراکنده موجود ممکن است حاوی متن غیر عثمانی باشند (نولدکه^۱، تاریخ قرآن، جلد سوم، 97-100).

با این وجود گفته می‌شود که گونه‌های متنی زیادی از مصاحف دوره ماقبل عثمانی را می‌توان از منابع دیگر مثل تفاسیر (مفرد آن تفسیر) و کارهای تخصصی مرتبط با قرائات غیر رایج (القراءة الشاذة) مثل محتسب ابن جنی (متوفای 1002/392) و کارهای بسیار پیش از آن مثل معانی القرآن الاخفش الاوسط (متوفای بین 35-21/825-210) و الفراء (متوفای 207/822) شناخت و یا اینکه در کارهایی که به طور ویژه با مصاحف غیرعثمانی سروکار دارند یافت می‌شوند مثل کتاب المصاحف ابن ابی داود سجستانی (متوفای 316/929؛ جفری، مواد تاریخ متن قرآن^۲) که به نظر می‌رسد تنها نمونه بازمانده دارای این ویژگی در مطالعات قرآنی نخستین می‌باشد.

البته، مصاحف دسته دوم که دارای متن عثمانی هستند باقی مانده‌اند با این وجود تاریخ قدیمی‌ترین آنان که به خط مائیل نوشته شده‌اند دقیقاً معلوم نیست (ن. ک. رسم الخط عربی). تعدادی از مصاحف که در انباری مسجد جامع صنعا در سال 1972 یافت شد به نظر می‌رسد که مربوط به دوران بسیار نخستین باشد. البته مقدار بسیار کمی از این منابع برای مطالعه زبان شناسی در دسترس قرار داشته است و تاکنون روشن نشده است که این دست‌نوشته‌ها چه مقدار با رسم الخط عثمانی تفاوت داشته‌اند (رسم، گ. ر. پوین^۳، مشاهدات، 11-107). در مورد تعدادی از اوراق

^۱ . Noldeke

^۲ .Materials for the history of the text of the Quran ۶

^۳ . G. -R. Puin